

Andreu Nin-stiftelsen

Wilebaldo Solano

Andreu Nin och Leo Trotskij

Relationerna mellan Trotskij/vänsteroppositionen och det spanska partiet POUM och dess främste ledare Andreu Nin har länge diskuterats. Mycket tyder nu på att flera olyckliga "omständigheter" bidrog till att motsättningarna blev större än vad de behövt bli, bl a genom GPU-agenten Marc Zborowski undergrävande verksamhet – denne gjorde sitt bästa för att förgifta och försvåra relationerna mellan Trotskij och POUM/Nin. Den tesen driver bl a POUM-ledaren Wilebaldo Solano i följande artikel, som bygger på ett tal som han höll vid ett möte arrangerat av Andreu Nin-stiftelsen i Madrid 1989. Ämnet är intressant och vi kommer att publicera mer material i denna fråga.

Översättning (från spanska): *Göran Dahlman*.

Martin F

Vid ett "Trotskij idag"-evenemang som arrangerades av Andreu Nin-stiftelsen och genomfördes i Ateneo i Madrid i februari 1989 gjorde Wilebaldo Solano ett inlägg som vi här återger i av författaren bearbetad form.

Det berör mig starkt att vi här i Madrid kan genomföra ett program om Trotskij. Jag minns ju tider och förhållanden när det skulle ha varit omöjligt att i Madrid ge ärebetygelser åt Trotskij och Andreu Nin.

I slutet av 1936 hölls i Madrid ett möte med Juventud Comunista Ibérica, POUM:s ungdomsförbund. Vi höll det i Infanta Isabel-teatern, och dagen därpå startade den stalinistiska pressen en stor offensiv mot vår rörelse, en offensiv som försatte oss i en mycket svår situation samtidigt med försvaret av Madrid, när våra ynglingar kämpade och dog i Moncloas skyttegravar. Därefter inträffade många skandalösa saker i Madrid. I juli 1937 greps och kidnappades några av POUMs mest kända ledare, som Juan Andrade, Pedro Bonet och Julián Gorkin, i den skjutningen i Atocha och Castellana. Och Andreu Nin, POUMs politiska sekreterare och tidigare generalsekreterare i den Röda fackföreningsinternationalen (RFI), kidnappades och avrättades helt nära Madrid i El Pardo y Alcalá de Henares, efter att heroiskt motstått tortyren. Jag vet inte om Stalins agenter kände till att Nin hade varit en av de första som reste Oktoberrevolutionens fana i Spanien. Tillåt mig att påminna om att han också deltog på den berömda kongressen i Teatro de la Comedia i Madrid, där Nin fick igenom att CNT bekräftade sitt stöd till den ryska revolutionen.

Det var inte alla som kände till allt detta. Men om det har varit så många människor som har deltagit under dessa dagars aktiviteter är det på grund av att den historiska process som vi går igenom i Sovjetunionen och Östeuropa, förutom att den utgör en mycket genomgripande revolutionär process, utgör den viktigaste samtida händelsen i världen och reser ofantliga problem för alla som åberopar sig på socialismen. Stalinismens misslyckande och krossande i Sovjetunionen manar till eftertanke i hela världen och väcker ett särskilt intresse hos dem som befann sig i opposition mot Stalin och hans reaktionära politik, för Trotskij som person och trotskismen, för det drama som Nin och POUM upplevde, för alla som fronderade mot stalinismen på arbetarrörelsens och socialismens fält.

Vi gamla marxistiska revolutionära militanter har numera ganska ofta sådana känslor som idag. Vi känner så när bolsjevismens stora personligheter och de ryska intellektuella revolutionärerna rehabiliteras. Vi känner så när vi som för några månader sedan i Barcelona

deltar i en dialog om perestrojkan tillsammans med företrädare för den pågående utvecklingen i Sovjetunionen. Det var inte länge sedan jag hade glädjen att i Paris delta i en dialog med anledning av Fjärde Internationalens femtioårsjubileum, där trotskistiska militanter och före detta militanter gjorde försök att sammanfatta sina erfarenheter. Denna sammanfattning var mycket kritisk och mycket intressant. Till min stora förvåning var det åtskilliga ledande militanter som gick tillbaka till den gamla frågeställningen om relationerna och konflikterna mellan Fjärde Internationalen och POUM. En välkänd argentinsk skribent vände sig speciellt till Michel Pablo och Iván Craipeau, som befann sig i salen och var med och grundade Fjärde Internationalen, båda två var närvarande vid konferensen 1938, för att fråga dem varför ”vi inte kom överens med Andrés Nin och med partier som POUM” och ”varför de som var på konferensen och senare i rörelsens ledning tillät att det öppnades en avgrund gentemot revolutionärer som var trogna samma grundläggande idéer”. Under den följande debatten bekräftades i huvudsak att Stalins hemliga polis GPU, via sina agenter, gjorde allt vad den kunde för att förgifta relationerna mellan Trotskij och Nin, mellan rörelsen för Fjärde Internationalen och POUM, mitt under den spanska revolutionen, samtidigt som Kreml ansträngde sig för att likvidera alla som motsatte sig dess planer såväl i Sovjetunionen som i Spanien.

Naturligtvis ingrep jag i denna debatt, som var mer givande än den vi hade i Paris 1969, där Pierre Broué deltog, och som har återgivits i en bok med titeln *La Revolution Espagnole*¹. Men idag, fastän temat är ”Trotskij och Spanien”, tycker jag inte det passar att återvända till denna fråga och eftersom vi disponerar för lite tid ska jag bara mycket kort nämna något mycket intressant om Leo Trotskij och Andrés Nin, dvs om dessa män, deras vänskap, deras öppna kamp, meningsskiljaktigheter och brytningar och om de känslor de hade för varandra under de sista åren av sina liv.

En lång och djup vänskap

Jag är övertygad om att Nin var en av Trotskijs mest lojala vänner, och av denne en av de mest uppskattade. Deras vänskap varade i mer än femton år, mellan 1921 och 1935. Som bekant anlände Nin till Moskva på våren 1921, där han ingick i den delegation som CNT sände till grundningskongressen för den Röda fackföreningsinternationalen. Som Joaquín Maurín har förklarat utmärkte sig Nin därefter i debatterna vid detta tillfälle. I september samma år, när han ville återvända till Spanien, greps han i Berlin på grund av ett krav från den spanska regeringen, som ville dra in honom i utredningen efter mordet på Dato. När han åter fick friheten, sedan den tyska regeringen vägrat att utvisa honom, återvände Nin till Moskva, där han utnämndes till biträdande generalsekreterare i Röda fackföreningsinternationalen. Senare valdes han till delegat i Moskv Sovjeten och representant för RFI i den Kommunistiska Internationalen. Dessa funktioner ledde till att han upprätthöll en varaktig relation med de mest betydande ryska ledarna. I själva verket kan man hävda att ingen annan spansk kommunist någonsin innehade så viktiga poster och befann sig så nära ledarna för Oktoberrevolutionen och den Sovjetiska staten. 1967 skrev Maurín i *España Libre* från New York: ”De ryska kommunistiska ledarna, från Lenin och Trotskij till Bucharin och Zinovjev, kände till Nins värde och uppskattade hans samarbete efter förtjänst”. Än ingrep han i mycket viktiga frågor och tog på sig uppgifter som att reorganisera de underjordiska italienska fackföreningarna under fascismen 1924, eller omorganisationen av den latinamerikanska fackföreningsrörelsen. Dessutom fungerade han också som ”värd” för alla någorlunda betydande spanjorer som besökte Sovjet mellan 1921 och 1927 (Josep Pla, Rodolfo Llopis, Diego Hidalgo och framför allt Francesc Maciá, blivande president för Kataloniens *Generalitat*, som befann sig i Moskva för att begära stöd från Sovjetregeringen till den militanta katalanismen).

¹ *La Révolution Espagnole*, supplement till *Études Marxistes* n° 7-8, Paris, 1969.

Några har – av okunnighet eller av illvilja – varit skamlösa nog att påstå att Nin var ”en hög funktionär” eller ”en hög byråkrat”. Hela hans liv som militanta dementerar sådant struntprat. Det har också sagts att han i vissa stunder stod närmare Zinovjev och Bucharin än Trotskij. Sanningen är att han stod nära alla dessa ända till dess tendenskampen blev allvarligare inom bolsjevikpartiet. Han gick inte omedelbart med i vänsteroppositionen, men han var inte sen att göra det och gömde sig inte eller kapitulerade som åtskilliga andra. Många funktionärer, höga eller inte, böjde sig för de mäktiga för att behålla sina privilegier. Nin var, som Victor Serge sade, ”bland dem som krävde rätten att tänka, att tala, och en grundläggande reformering av regimen med syfte att återupprätta arbetardemokratin”.² Hur som helst, när han anslöt sig till oppositionen var han redan generalsekreterare i RFI och levde under övervakad frihet i Moskva. När han blev avsatt upprätthöll hans vän Lozovskij kontakterna med honom och tvekade inte att be honom om råd beträffande problem som uppstod inom den internationella fackföreningsrörelsen.

Enligt Rosmer varken greps eller deporterades Nin till Sibirien på grund av att Stalin inte vågade förfölja de högt ansedda utländska militanterna. Nin utnyttjade denna omständighet genom att intensifiera sitt arbete inom vänsteroppositionen och tillsammans med Victor Serge organisera hjälpen till de fängslade och deporterade. Han var en av oppositionens ledare och gav liv åt dess internationella sektion tillsammans med Radek, Kapitonov och Stepanov (sedermera Stalins agent i Spanien) och upprätthöll en speciell relation med Trotskij, så länge detta var möjligt. Några av hans brev till Trotskij, när denne befann sig deporterad till Alma-Ata, har publicerats under senare år och ger en bild av vilken sorts relation som hade utvecklats mellan dem vid den tiden. Vid ett tillfälle skickade Nin en volym med reproduktioner av målningar och skulpturer av Diego Rivera³. Trotskij svarade med att tacka för boken och förklarade att han uppskattade denna artist som genom historiens ironi öppnade sitt hem för honom i Mexico 1937.

Det första varningsropet kom från Nin

Under den här tiden bekymrade sig Nin inte bara för Trotskij och de ryska oppositionella som deporterats till Sibirien. Han intresserade sig också för sina spanska kamrater som satt inspärrade i Modelo-fängelset (Pedro Bonet, David Rey och andra) och i borgen Montjuich (Maurín). Med hjälp av Victor Serge krävde han att internationella Röda Korset skulle engagera sig för att hjälpa dem. Under åren 1927-1929 upprätthöll Nin en mycket tät korrespondens med sin vän Joaquín Maurín, lika mycket när denne befann sig i den militära fästning som dominerade Barcelona, som när han kunde gömma sig i Paris. Denna korrespondens har ett högt politiskt värde. Och lustigt nog befordrades breven med den vanliga posten, och i vissa fall när det var nödvändigt att undgå all censur underlättades det genom sändebud som ofta reste mellan Moskva och Paris. Två av dessa är mycket välkända: Angelo Tasca och Palmiro Togliatti, ledare i italienska PC. Nåväl, den 17 januari 1929 skickade Nin ett brev med specialpost till Maurín, där han bland annat berättade att han utnyttjade ett tillfälle att skriva fritt och utan tassel och tassel. I detta brev informerade han inte bara om vad som hänt under det senaste plenarmötet i det sovjetiska kommunistpartiets centralkommitté och om Stalins senaste repressiva åtgärder, utan la till följande:

² ”Adiós a Andrés Nin”, ursprungligen publicerat i *La Révolution Proletarienne* n° 253, från 25 augusti 1937 (det finns en engelsk version i *The Serge-Trotsky Papers*, hos D. Cotterill, London, Pluto Press, 1994, s 145).

³ Diego Rivera (1886-1957) var förgrundsgestalt inom muralmåleriet och en av århundradets största mexikanska målare. Han grundade det mexikanska kommunistpartiet och var medlem av dess centralkommitté från 1922 tills han lämnade partiet 1927 och förklarade sitt stöd för Trotskij. Han genomförde förhandlingar om dennes asyl i Mexico och när väl Trotskij kommit dit var han och hans fru Frida Kahlo hans värdar. 1939 lämnade Diego Rivera Fjärde internationalen efter sin brytning med Trotskij.

”De vill få Moskva fullständigt fritt från oppositionella. Läget för de förvisade har förvärrats: sedan tre månader får inte Trotskij ta emot brev från någon... Politbyrån har beslutat att utesluta Trotskij ur partiet... Alla förutsätter att detta beslut inspirerats av föresatsen att fysiskt likvidera Trotskij. Eftersom det inte är värt att göra detta här, kommer det att ske i ett annat land. Dessa herrar har avgjort allt. Det är nödvändigt att väcka opinionen överallt. Man kan vänta sig vad som helst. Redan finns dödsfallet för Trotskijs sekreterare Butov” (som avled i fängelse efter femtio dagars hungerstrejk).

Dvs Nin sänder ut, via Maurín, det första varningsropet till världen till försvar för Trotskij som befinner sig i fara. Brevet är mer omfattande och har ett stort politiskt intresse. Det förklarar att Stalin förhandlar med Turkiet för att skicka honom dit och på så vis ”kan man eliminera honom på det ena eller andra viset”. Slutligen inträffade det som Nin målade upp.

Vid den tidpunkt då Nin skrev det här brevet hade vänsteroppositionens ledande kärna reducerats till Trotskijs första fru (Alexandra Bronstein), Victor Serge i Leningrad och Nin i Moskva. Nins varning var befogad. Fallet med Butov och andra visade att man passerat repressionsstadiet och nått det fysiska oskadliggörandet. Sammanfattningsvis vad jag vill säga är att en av de män som stod Trotskij allra närmast, som skrev till honom, informerade honom, sände honom paket och böcker var Andreu Nin. En sådan sak måste ha haft betydelse i Trotskijs liv och jag tror att det betydde extremt mycket.

Senare, när Nin lyckades lämna Sovjetunionen och etablera sig i Spanien, upprätthålls en korrespondens mellan de två åtminstone fram till 1933. Därför sade Trotskij vid ett tillfälle till Victor Serge att han aldrig hade haft en lika intensiv brevväxling med någon annan och att breven till Nin omfattade hundratals sidor⁴. En del av dessa har vi tillgång till. Andra stals av GPU:s agenter vid ett tillslag mot Internationella institutet för samhällshistoria i Paris på rue Michelet natten mellan 6 och 7 november 1936. Därför måste de finnas i de sovjetiska arkiven. För att förklara motiven för sin brevväxling med Nin preciserade Trotskij för Victor Serge i första hand sin kärlek till den spanska revolutionen och sin vänskap med Nin, som han ville hjälpa att spela den roll som han antog att denne kunde spela i den spanska revolutionära processen.

Från brytningen 1933 till bildandet av POUM

Denna korrespondens avbröts i början av 1933 med anledning av en konflikt mellan vänsteroppositionen och Kommunistiska Vänstern i Spanien, som var en liten organisation, men i sina led hade mycket värdefulla militanter med stor personlighet, som Andrade, Fersen, García Palacios och Molins i Fábrega. Det var en politisk konflikt som rörde perspektivet för det spanska partiet och vilken roll det internationella sekretariatet för vänsteroppositionen skulle spela och vilka metoder som skulle användas. Därför avslutades det hela med ett mycket hårt formulerat brev från Trotskij och ett svar från Nin där han meddelade att i fortsättningen skulle Trotskij vända sig till Kommunistiska Vänstern och inte till honom själv eftersom den var en ”demokratisk organisation som kunde ta eget ansvar och inte en grupp vänner”. Från och med då avbröts kontakterna mellan Nin och Trotskij. Och Trotskij beklagade alltid att Nin och Andrade aldrig reste för att träffa honom under hans exil i Frankrike, när han bodde i Saint-Palais nära Royan, mellan juli och september 1933, en plats där många militanter från olika arbetarorganisationer från åtskilliga länder passerade.

⁴ I ett utdrag från ett brev den 3 juni 1936 skriver Trotskij ordagrant till Victor Serge: ”Under åtskilliga år har jag upprätthållit korrespondens med honom [han avser Nin] på ett regelbundet sätt. Några av mina brev var riktiga avhandlingar: det handlade om den levande revolutionen där Nin kunde och borde spela en aktiv roll. Jag tror att mina brev till Nin under en treårsperiod skulle kunna räcka till en volym med hundratals sidor: detta är tillräckligt för att visa den vikt jag tillmätte Nin och den vänskapliga relationen vi hade” (Leo Trotskij, *La revolución española*, band 1, Barcelona, Editorial Fontanella, 1977, s 346).

Det är idag omöjligt att sammanfatta perioden mellan krisen 1933, som ledde till att relationerna mellan Nin och Trotskij bröts, och bildandet av POUM i oktober 1935 efter ett intensivt samarbete mellan IC och Arbetar- och bondeblocket inom Arbetaralliansens famn och under den revolutionära processen under oktober 1934. Men det måste framhållas att Arbetaralliansen, med inspiration och teori från BOC, öppnade vägen för bildandet av ett revolutionärt parti på halvön med en massbas i Katalonien. Men nu var det så att under denna epok föredrog Trotskij den s k *franska vändningen* (entrismen), dvs trotskisternas inträde i de socialistiska partierna med målet att skapa vänsterflyglar starka nog att spela en roll i ett Europa hotat av Hitler. IC och BOC hade avvisat Largo Caballeros erbjudande att integrera sig i PSOE och Socialistisk Ungdom (JJSS), eftersom de hade ett annat perspektiv och inte trodde på varaktigheten i knytningen till vänstersocialisterna eller bolsjeviseringen av JJSS som förvisso upphörde 1936 i Moskva på ett skamligt sätt.

Som vi vet idag fortsatte Trotskij denna process med lidelse och tvärtemot vad som påstås i vissa publikationer hade han inte en så tydlig inställning som vissa inbillar sig i frågan om bildandet av POUM. Beviset är att i ett privat brev till Jean Rous 1935 skrev han ungefär att ”det nya partiet har bildats, jag noterar detta”. Och han klargjorde att han var beredd att samarbeta med det.⁵ Men sedan kom valet i februari 1936, där POUM deltog som en del av valkoalitionen mellan arbetare och republikaner som stalinisterna tryckte på för att döpa till Frente Popular (folkfronten). I själva verket var detta ingen typisk folkfront. Det handlade inte om någon organisk koalition, utan om en valfront. Händelseutvecklingen i Madrid innebar att det aldrig blev någon total sammanslagning. Largo Caballero utgjorde förbindelsen mellan arbetarorganisationerna och de republikanska partierna.

Trotskij, som var dåligt informerad och trodde att det rörde sig om en folkfront av fransk typ, skrev en mot Nin och Andrade mycket aggressiv artikel som till och med förvånade de franska trotskistiska militanterna, varför dessa begränsade sig till att publicera den i sin internbulletin. Trotskij visade en total oförståelse för ett lovande massfenomen som radikalt skulle komma att förändra den spanska situationen.⁶ Valsegern möjliggjorde faktiskt frigivandet av de 30 000 fångarna från Oktoberrevolutionen [syftar på den generalstrejk som ägde rum i oktober 1934, *MF anm*], högerens politiska nederlag och födelsen av massrörelsen. Det var en utomordentlig förstärkning av folkrörelsen under en period då Hitler befann sig i full uppgång och Europa befann sig i uppenbar fara. Många av oss tror fortfarande att det var ett klokt drag av POUM, bland annat därför att erfarenheten har visat att revolutionärerna marginaliseras när de isolerar sig och slåss inbördes och tvärtom, när de arbetar i den verkliga massrörelsen växer och stärks istället för att splittras.

Trotskij och revolutionen 1936

Utan massrörelsens valseger den 16 februari, som gjorde det möjligt att inta avgörande positioner, hade inte arbetarnas svar på det fascistiska militärupproret i juli 1936 eller den revolutionära processen därefter varit möjlig. I ett Europa besudlat av fascismen framstår detta väpnade motstånd och försök att förverkliga en radikal socialistisk omvandling av det spanska samhället i historieskrivningen som en av de viktigaste händelserna under 1900-talet. Naturligtvis hälsade Trotskij arbetarnas seger i Madrid och Barcelona med stor entusiasm och

⁵ Det omnämnda brevet från Trotskij (kamrat Crux) citeras av Jean Rous i hans rapport om sammanslagningen mellan BOC och ICE i oktober 1935 (finns i *La revolución española*, band 2, a.a., s 370).

⁶ Denna polemik kan ha sitt ursprung i att, oberoende av POUM:s avsikter att ansluta sig till nämnda koalition, företalet till valmanifestet förklarar att de undertecknande partierna har nått ”en överenskommelse om en gemensam politisk plan som tjänar som grund och front för koalitionen respektive krafter under den omedelbara valstriden och beträffande normerna för den regering som de republikanska vänsterpartierna måste upprätta, med stöd av arbetarkrafterna, i händelse av seger”.

kände sig stolt över POUMs roll i kampen, detta trots att hans förhållanden i sin exil i Norge hade förvärrats allvarligt och att som han uttryckte sig ”Stalin-Jagoda-klanens” hand hade nått ända till hans bostad. I ett brev till Jean Rous, som säkert stoppades av Mussolinis polis och som upptäcktes många år senare av den italienske historikern Paolo Spriano, skriver han i början av augusti, efter att ha uttryckt sin oro för Joaquín Mauríns (som han uppskattade mer än några av hans vänner trodde) ”försvinnande”:

”Vad beträffar Nin, Andrade och de övriga skulle det vara kriminellt att låta dem bära med sig kvarlevorna av den föregående perioden. Trots att det har funnits olika syn på program och metoder, inklusive efter den senaste erfarenheten, får dessa under inga förhållanden förhindra *ett allvarligt och varaktigt närmande*, den senare utvecklingen kommer att göra resten. Vad beträffar mig själv är jag helt beredd att medarbeta i *La Batalla* (...) Mina ivrigaste hälsningar till alla våra vänner, inklusive och framför allt till dem som har anledning att vara missnöjda med mig”.⁷

Tyvärr fick Nin aldrig se detta brev. Men han kände ändå till Trotskijns inställning, via Jean Rous och andra kamrater, och som bekant krävde POUM att Röda Arméns skapare skulle få asyl i Katalonien. Någon skamlös opportunist räknar in detta faktum bland Nins och POUM:s *misstag*. Men vi skäms inte för detta *misstag* och sanningen är att POUM:s militanter var beredda att ta emot och skydda Trotskij, på samma sätt som de tog emot och gav skydd åt många tyskar, italienare och rumäner i exil som kom för att arbeta och kämpa tillsammans med oss.

Antagligen hade Trotskij, om han hade kunnat leva i Katalonien, bättre förstått – utan behovet av mellanhänder – den spanska revolutionsprocessens karaktär, och hans förhållande till Nin och POUM skulle ha utvecklats under mycket intressantare och hälsosammare villkor. Förvisso fanns GPU närvarande i Spanien och Stalin vidtog sina mått och steg och opererade via en mångfald agenter, ryssar och spanjorer, men först befann sig Trotskij i Norge, bunden till händer och fötter, praktiskt taget fångslad. Sedan, när han till sist fick visum till Mexico, som Nin och Cárdenas ansökt om⁸, befann han sig på resa över Atlanten med en oljetanker. Dessutom trasade den första Moskva-processen (Zinovjev-Kamenev-Smirnov) sönder hans planer i början av augusti. Fastän han förstod att det stora slaget i Spanien skulle avgöra Europas öde för en lång period, var Trotskij fullt medveten om att livet gett honom en viktig uppgift: att avslöja Stalins fruktansvärda bedrägeri mot arbetarrörelsen och den internationella opinionen. Från och med nu krävde han av sina medarbetare, i första hand hans son León Sedov, en kraftansträngning utan motstycke.

Trotskij gick iland i Tampico (Mexico) den 9 januari 1937. Han hade nått och jämnt installerat sig i Coyoacán den 19 januari när nyhetsbyrån Tass den 23 januari annonserade den andra Moskva-processen (Radek-Pjatakov). Hans hus bevakades av ett stort antal militanter från POUM under ledning av den berömde David Rey, som var på propagandaresa, men i själva verket ute efter vapen. Det var väntat, men man tvivlade på att Stalin, efter det pinsamma intryck som processen mot Kamenev-Zinovjev hade givit, skulle fortsätta med en fars som var lika kriminell som absurd. Icke desto mindre gick Trotskij till attack med mer energi än någonsin. I *Stalins brott*,⁹ en bok som är mindre känd än *Den förrådade revolutionen*¹⁰, har Trotskijns kamp mot Kremles nya bedrägeri dokumenterats på ett strålande sätt. En kamp som

⁷ L. Trotskij, *La revolución española*, band 2, a.a., s.63-67.

⁸ Costa Amic hade varit ombud för Andrés Nin i sin egenskap av juridisk rådgivare till Generalitat-regeringen i oktober 1936 för att, i hans namn, utverka politisk asyl för Trotskij från president Cárdenas (Victor Alba, *El marxismo en España (1919-1939)*, México, B. Costa Amic editor, 1973, volym I, s 392). Lázaro Cárdenas (1895-1970) var president i Mexico mellan 1934 och 1940 och förde en vänsterpolitik vad gäller jordreform, relationen till den katolska kyrkan och utländskt kapital. Förutom att bevilja asyl åt Trotskij öppnade han sitt lands portar för de spanska republikanska flyktingarna efter inbördeskriget.

⁹ L. Trotskij, [Stalins brott](#).

¹⁰ L. Trotskij, [Den förrådade revolutionen](#), Bokförlaget Röda Rummet, Stockholm, 1983.

innefattade en storslagen analys av stalinismen som en monstruös degenerering av den ryska byråkratins diktatur.

Trotsky och mordet på Nin

Mellan 25 augusti 1936, isolerad i sitt *norska fängelse*, och den 9 januari 1937, när han landsteg i Mexico, hade Trotsky haft mycket små möjligheter att få informationer om den spanska revolutionen, som hade pågått i sex avgörande månader. De första allvarliga informationerna fick han från POUM-delegationen under ledning av David Rey och Costa Amic, som blev mycket väl mottagen av Trotsky. Dessa kamrater betygade att, trots alla hans bekymmer, var hans intresse för POUM mycket stort. Dessutom befann sig Mexico under denna tid betydligt längre från Spanien än idag. Trotsky fick allting mycket sent, hans informationer var mycket bristfälliga, ibland när de härrörde från de trotskistiska grupperna som var inbegripna i sina interna problem ökade förvirringen ytterligare. Vi har svårt att förklara tonen i några av hans artiklar eller att han skulle förebrå oss för att ha organiserat vår egen milis, när alla organisationer hade gjort samma sak och vi förespråkade bildandet av en revolutionär armé. Viss kritik, som beträffande Nins medverkan i Kataloniens regering (Generalitat) eller hans ingripande under Majdagarna skulle kunna ha mottagits mer positivt – eftersom den även formulerades inom POUM – men Trotskijs allmänna ton var mycket påverkad av den kris som brutit ut inom rörelsen för Fjärde internationalen runt omkring POUM och dess politik. Det holländska partiet kring Sneevliet, den belgiska gruppen kring Vereecken, hans gamla vänner Victor Serge och Alfred Rosmer med flera hade alla förebrått honom hans nya attityd gentemot POUM, och anklagat honom för sekterism. Allt detta blev för mycket för Trotsky under dåvarande omständigheter.

Sanningen att säga var den polemik som han då inledde mycket smärtsam för Nin, för han hade väntat sig en annan inställning från Trotskijs sida. Det är sant att denne, långt ifrån Europa i Coyoacán, befann sig i en av de mest dramatiska stunderna under sitt liv. Det stalinistiska förtrycket hade drabbat hans egen familj, hans bästa ryska vänner hade kapitulerat eller eliminerats av Stalin. Det som tyngde honom mer än någonsin var isoleringen och han visste att Stalin skulle göra det omöjligt att komma ifrån den. Han var inte heller okunnig om att GPU försökte infiltrera den trotskistiska rörelsen. Men möjligen underskattade han betydelsen av detta. Idag är det möjligt att vi slutligen får tillgång till de sovjetiska arkiven och med full visshet kan visa att en av GPU:s uppgifter under denna period var att öppna en avgrund mellan POUM och den trotskistiska rörelsen, mellan Trotsky och Nin. Vi har sagt det många gånger och jag upprepar det idag: Det var mycket frestande att isolera och diskreditera ett revolutionärt parti som spelade en viktig roll i det kämpande Spanien och som gav ett hopp åt revolutionära socialister över hela världen.

Under Parisdialogen som jag refererade till i början av mitt anförande återkom man till att ta upp problemet med POUM:s frånvaro vid konferensen för Fjärde internationalens grundande (det hade inbjudits som observatör och denna observatör skulle vara Molins i Fábrega, delegat i Paris för POUM:s exekutivkommitté). Men Yvan Craipeau och Michel Pablo förklarade till min stora förvåning att Molins inte kunde komma på grund av att han uteblev på det föregående mötet som skulle ha sammanfört honom med den person som skulle föra honom till möteslokalen. Och denna person var ingen mindre än *kamrat Etienne*, medlem av det internationella sekretariatet för Fjärde internationalen, som i själva verket hette Marc Zborowski och var en GPU-agent som engagerats speciellt för att bevaka Trotskijs son Leon Sedov. 1955 erkände Zborowski, inför en senatskommission i USA, sin delaktighet i stölden av Trotskijs arkiv, i Leon Sedovs död under misstänkta former vid ett sjukhus i Paris och i mordet på Ignace Reiss. De nordamerikanska myndigheterna gav honom sin förlåtelse för de utförda tjänsterna.

POUM tänkte naturligtvis inte gå med i Fjärde Internationalen eftersom man hade ett annat perspektiv och bedömde att tiden inte var mogen för att skapa en ny International. Men det samarbetade med alla socialistiska och kommunistiska krafter som var oberoende från Kreml, och just då hade man ett särskilt intresse av kunna räkna in alla grupper som kunde tänkas delta i en front mot den stalinistiska repressionen i Spanien och dess beklaglig följderna för den militära kampen mot Franco. Därav beslutet att, trots attackerna som det utsatts för av Trotskij och vissa trotskistiska militanter, delta som observatör vid Fjärde internationalens kongress. I ett till helt nyligen okänt dokument som nyligen publicerats (en rapport från de brittiska delegaterna vid den omnämnda kongressen 1938) sägs ordagrant:

”Att inte ha tagit kontakt med POUM och PSOE är ett stort misstag. I morgon måste vi använda oss av en kommission för att finna dem och berätta vad som hänt på kongressen, etc. och planera ett gemensamt arbete... För att anta förslaget om en kommission för möte med POUM: Lesoil, James, Cannon, Shachtman, Lebrun (Mario Pedrosa), Buson, Clart (Rous), Stefan”.

Det vill säga, rörelsens viktigaste ledare som förklarar att relationerna till POUM var viktiga för dem.

Det var uppenbart att läget hade förvärrats i Spanien och i Europa. Bakslagen för revolutionen i Spanien hade underlättat Francos offensiv. POUM arbetade underjordiskt. Stalin förberedde sig för omsvängningen mot alliansen med Hitler och fortsatte förtrycket mot det gamla bolsjevikiska gardet, utslutningarna, rättegångarna och deportationerna. Krigshotet var tydligare än någonsin efter Hitlers annektering av Österrike. Europas revolutionärer, och särskilt de i Spanien och Sovjetunionen, befann sig i en verkligt dramatisk situation och började inse stalinismens mest reaktionära och terroristiska aspekter.

Jag minns att vi 1938 i Barcelonas statsfängelse, där ledarna för POUM, Andrade, Rey och andra kamrater satt inspärrade, förvånades över ”Trotskij's tystnad” inför förtrycket mot POUM och mordet på Nin. I själva verket var även vi dåligt informerade. Den 8 augusti 1937 hade Trotskij i Mexico publicerat en deklARATION där det sades:

”Nin är en veteran och en omutbar revolutionär. Han försvarade det spanska folkets intressen och slogs mot den sovjetiska byråkratins agenter (...) han ansträngde sig att försvara det spanska proletariats oberoende, mot det byråkratiska falskspelet från det gäng som hade makten i Moskva. Han vägrade att samarbeta med GPU för att krossa det spanska proletariats intressen. Detta är ett brott som saknar motstycke. Och han fick betala med sitt liv”.¹¹

Tonen i denna deklARATION ger oss anledning att anta att han beklagade frånvaron av en effektiv dialog med Nin och ett uteblivet effektivt samarbete med POUM, ett parti som i Spanien kämpade för sanningen gentemot stalinismen och för dem som dog i Sovjetunionen i försvar av socialismens grundläggande principer i kamp mot Stalin. Trotskij sade vid åtskilliga tillfällen att Nin var ”hans vän”¹² och denne betydde mycket för honom, även om han inte alltid behandlade sina verkliga vänner och kamrater särskilt väl. Alla män – och särskilt de mest betydande – har sina goda och sina dåliga stunder. Men tillåt mig att avsluta med att också påminna om att Trotskij samtidigt sade att POUM var ”den ärligaste politiska organisationen i Spanien”.¹³

¹¹ L. Trotskij, [Uttalande om mordet på Andreu Nin](#) (8 augusti 1937).

¹² I sin deklARATION inför undersökningskommissionen för Moskvaprocesserna, under ledning av filosofen John Dewey den 14 april 1937, svarade Trotskij på en fråga av Carleton Beals om vem som ledde POUM på följande sätt: ”Nin. Han är min vän. Jag känner honom mycket väl. Men jag kritiserar honom mycket hårt.” (Leo Trotsky, *La revolución española*, band 2, s 93).

¹³ I [Lärdomar av Spanien – den sista varningen](#) – den sista varningen” (17 december 1937) slog Trotskij fast: ”En överdriven ’försiktighet’ är den skadligaste bristen på försiktighet. Detta är den viktigaste lärdomen av förintelsen av den ärligaste politiska organisationen i Spanien, nämligen det centristiska POUM.”